

Nagy Péter¹

A magyar házassági törvény az Osztrák-Magyar Monarchia utódállamaiban²

Absztrakt

A házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. törvénycikk felszámolta a felekezeti házassági bíraskodás rendszerét Magyarországon, bevezette a kötelező polgári házasságot és a házasságok feletti bíraskodást a polgári bíróságok feladatává tette. Egységesítette és új alapokra helyezte a magyarországi házassági jogot. Az első világháború ideje alatt az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlott, majd a háborút lezáró békék átrajzolták a régió országainak határait. Ez az elemi átrendeződés a társadalom alapvető személyi és gazdasági viszonyait is érintette. A trianoni békeszerződés kaotikus állapotot idézett elő a házassági jog terén is. Az új országhatárokon belül az egyes területek között az alkalmazandó jog tekintetében jelentős személy- és területközi összeütközéseket eredményezett. Jelen tanulmány azt vizsgálja, hogy a magyar házassági jognak milyen hatása volt a környező országok jogfejlődésére.

Kulcsszavak: házassági jog, Osztrák-Magyar Monarchia, utódállamok, 1894. évi XXXI. törvény a házassági jogról

Abstract

Act XXXI of 1894 on Marriage Law abolished the system of the marriage courts of several churches in Hungary, introduced compulsory civil marriage and made the jurisdiction of marriages the task of civil courts. It unified and placed Hungarian marriage law on a new basis.

During the First World War, the Austro-Hungarian Monarchy was dissolved, and the peace treaties redrew the borders of the countries in the region. This elementary reorganisation also affected the basic personal and economic relations in society. The Treaty of Trianon also created chaos on the field of marriage law. Within the new national borders, it led to major interpersonal and inter-territorial conflicts over the applicable law between territories. This study examines the impact of Hungarian marriage law on the development of the law in the surrounding countries.

Keywords: marriage law, Austro-Hungarian Monarchy, successor states, Act XXXI of 1894 on Marriage Law

¹ Nagy Péter (PhD), adjunktus, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Jogtörténeti Tanszék nagy.peter@kre.hu

² This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under the Contract no. APVV-19-0419. DOI 10.59558/jesz.2024.2.48

I. Bevezetés

A magyar országgyűlés 1894-ben fogadta el a házassági jogról szóló törvényt, amely fontos mérföldkő volt a modern magyar magánjog megteremtésében.

A 19. század utolsó harmadára a házassági jog területén rendkívül nehezen átlátható helyzet alakult ki. A házasfelekre különféle házassági jog vonatkozott attól függően, hogy melyik vallásfelekezethez tartoztak. A vegyesházasságok, illetve a házasság felbontásáról alkotott különböző, sokszor gyökeresen eltérő szemléletű és teológiai-dogmatikai alapokkal rendelkező szabályozások rendkívül bonyolult rendszert eredményeztek, amely sok esetben lehetőséget adott a visszaélésekre is. Sztéhlo Kornél úgy jellemezte a házassági jog magyar rendszerét, hogy Magyarország a „tíz-féle házassági jog hazája.”³ A különböző felekezetek házassági és bontójogi rendszereinek átlátása és értelmezése a korabeli jogászok számára is komoly kihívást jelentett.

A házasságról szóló 1894. évi XXXI. törvény indokolása az alábbi módon rögzítette ezt a sokszínű képet:

„1. A római katolikus egyház hiveire nézve érvényes a kánoni jog, melynek anyagi szabályai az ország egész területére kiterjednek. 2. A görög keleti egyház hiveire nézve az 1868:IX. tc. tc. alapján nyugvó egyházi szervezet szerint két különböző jogterület különböztethető meg: a) a görög-keleti román egyház, és b) a görög-keleti szerb egyház joga. Külön állást foglalnak el a görög-keleti egyháznak se nem szerb, sem nem román ajkú hivei. [...] 3. A magyarországi ágostai hitvallású evangélikusokat és evang. reformátusokat a II. József által kibocsátott és az 1791:XXVI. tc. által elfogadott nyílt parancs kötelezi. 4. Az erdélyi ev. református egyház hiveire nézve az ő külön egyházi joguk. 5. Az erdélyi ágostai hitvallású evangélikusokra vonatkozólag pedig az 1870-ben kihirdetett házassági rendtartás irányadó. 6. Az unitáriusok házassági jogát Magyarország egész területén az 1889. évi márczius havában kelt „Unitárius egyházi törvény a házassági jogról” szabályozza. 7. A magyarországi izraelitákra nézve az 1863. évi udvari cancelláriai rendelet foglalja magában a házassági jogot. 8. Az erdélyi és fiumei izraelitákra nézve a házassági jogot az osztrák polgári törvénykönyv szabályozza.”⁴

A házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. törvénycikk felszámolta a felekezeti házassági bíráskodás rendszerét Magyarországon, mindenkire egyaránt kötelező általános szabályokat vezetett be. Egységesítette és új alapokra helyezte a magyarországi házassági jogot.⁵ A törvény a különböző vallásfelekezetek felügyelete alól kivonta a házasságok kötésének és bontásának a feladatát, bevezette a kötelező polgári házasságkötést, és általánosan elismerte a házasságok felbontásának lehetőségét is. Ezzel a magyar házassági jog az egyik legliberálisabb felfogású lett Európában.

Ez a törvény jelentősen eltérő szellemiségű volt, mint a vallási különbözőségeket elismerő Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv. Az 1811-ben kihirdetett törvénykönyv az egész Habsburg birodalomban jelentős hatást gyakorolt. Ennek 77. §-a rögzítette, hogy ha egy katolikus és egy nem katolikus személy köt házasságot, annak a katolikus pap előtt, két tanú jelenlétében kell történnie. A más vallású fél kérésére nem katolikus lelkész is jelen lehet. Ugyancsak az állam és az egyház szétválasztásának hiányát mutatja, hogy az érvényes házasság katolikus személyek közt csak az egyik házastárs halála által volt felbontható. Akkor is felbonthatatlan volt a házassági kötelék, ha a házasság kötésekor csak az egyik fél volt katolikus.⁶

³ Sztéhlo Kornél: A magyar kir. Curia és a válóperek. In Jogtudományi Közlöny, 1883. 44. sz. 349-350. o.

⁴ 1894. évi XXXI. törvénycikk indokolása a házassági jogról.

⁵ Herger Csabáné: A nővételtől az állami anyakönyvvezetőig. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2006, 99-106. o.

⁶ Haller Károly: Az osztrák általános polgári törvénykönyv (szövege) jelenleg még érvényes alakjában. Atheneum, Budapest, 1897, 77, 111. §.

A 19. század végén megalkotott magyar házassági törvény eltérő szellemiségére utal, hogy kifejezetten rögzítette, hogy a házasságkötésre vonatkozó vallási köteleességeket érintetlenül hagyja.⁷ A magyar és az osztrák szabályozás közötti kettősség már önmagában is elég volt arra, hogy a két birodalomfél között a 19. század közepén kialakult válási migráció jelensége fennmaradjon.

Az első világháború ideje alatt az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlott, majd a háborút lezáró békék árajzolták a régió országainak határait.⁸ A trianoni békeszerződés kaotikus állapotot idézett elő a házassági jog terén. Ez az elemi átrendeződés egyrészt a társadalom alapvető személyi és gazdasági viszonyait is érintette, másrészt az új országhatárokon belül az egyes területek között az alkalmazandó jog tekintetében jelentős személy- és területközi összeütközéseket eredményezett. Nem csak a korábban fennálló két eltérő szellemiségű törvény volt hatással az utódállomok házassági jogára, hanem esetenként 6-7 különböző, egymás mellett létező házassági jog is működhetett azokban az államokban, amelyek újonnan jöttek létre vagy jelentős területi átalakuláson estek át.

Az első világháború után a magyar szakirodalomban Ujlaki Miklós⁹ foglalkozott legtöbbször a kérdéssel, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlását követően az utódállomokban hogyan élt tovább a magyar magánjog. Az Ujlaki által kidolgozott klasszifikáció, valamint az egykorú¹⁰ és a legújabb szakirodalom¹¹ felhasználásával arra a kérdésre keresem a választ, hogy az első világháborút követő évtizedekben hogyan élt tovább, hogyan hatott a házassági jogról szóló 1894. évi XXXI. törvénycikk a Párizs környéki békeszerződések nyomán felbomlott Osztrák-Magyar Monarchia utódállamainak jogrendszerére. Különösen érdekes ez a kérdés, mivel a korábbi magyar jogszabályok ideiglenesen minden korábbi a területen hatályban maradtak hosszabb-rövidebb ideig.¹² Ezeknek a kereteknek a meghatározása pedig nélkülözhetetlen annak megértéséhez, hogy a jelentős társadalmi változásokat is eredményező határváltozások hogyan hatottak a családokra, illetve a házasságokra. Ez azért is fontos, mivel épp ebben az időszakban született meg a térségben a nemzetközi magánjog tudománya, aminek az egyes államok közötti magánjogi összeütközések feloldásában kulcsszerep jutott.¹³

⁷ 1894. évi XXXI. törvénycikk a házassági jogról, 149. §.

⁸ Lásd: Štenpien, Erik: Peace conference in Paris and negotiations with Germany in 1919. In *Glossa Iuridica – Trianon*. 2021, 8. évf. 3. sz. 63-83. o.

⁹ Nagy Péter: Hungarian Scholar of Czechoslovak Law in the USA. The Life and Works of Miklós Ujlaki. In *Journal on European History of Law*. 2023, 14. évf. 2. sz. 104-111. o.

¹⁰ A téma szempontjából ugyanakkor megkerülhetetlen forrást jelent *Das Eherecht der europäischen Staaten und ihrer Kolonien* két kiadása (Hahn, Julius – Leske, Franz – Loewenfeld, William: *Das Eherecht der europäischen Staaten und ihrer Kolonien*. C. Heymann, Berlin, 1904., Anders, Heinz – Lauterbach, Wolfgang – Loewenfeld, William – Crusen, Georg – Steuber, Friedrich – Loewenfeld, Erwin – Loewenfeld, Günther: *Das Eherecht der europäischen Staaten und ihre Kolonien*. 2. Auflage. C. Heymann, Berlin, 1932.) valamint Alexander Bergmann *Internationales Ehe- und Kindschaftsrecht* című munkája. (Bergmann, Alexander: *Internationales Ehe- und Kindschaftsrecht*. II. Band. Verlag des Reichsbundes der Landesbeamten Deutschlands E. V. G. m. b. H., Berlin, 1926.)

¹¹ Löhnig, Martin (szerk.): *Kulturkampf um die Ehe Reform des europäischen Eherechts nach dem Großen Krieg*. Mohr Siebeck, Tübingen, 2020.

¹² Az egykori Magyar Királyság területéből összesen hat államhoz kerültek területek (Ausztriához, Csehszlovákiához, Jogszláviához, Lengyelországhoz, Olaszországhoz és Romániához).

¹³ Herger Csabáné: *Eherecht in Ungarn (1918-1945)*. In Löhnig, Martin (szerk.): *Kulturkampf um die Ehe Reform des europäischen Eherechts nach dem Großen Krieg*. Mohr Siebeck, Tübingen, 2020, 45-81. o.; Homoki-Nagy, Mária: *Ungarn: Der Durchbruch des Allgemeinen Bürgerlichen Gesetzbuches in Ungarn*. In Löhnig, Martin – Wagner, Stephan: „Nichtgeborene Kinder des Liberalismus”? *Zivilgesetzgebung im Mitteleuropa der Zwischenkriegszeit*. Tübingen, Mohr Siebeck, 2018, 77-91. o.

II. Ausztria

Az 1919 szeptemberében Saint-Germain-en Laye-ben kötött, illetve az 1920-i trianoni szerződés értelmében Burgenland Ausztriához került.¹⁴ Az 1921. évi osztrák szövetségi alkotmánytörvény ideiglenesen hatályban tartotta a korábban a Magyar Királysághoz tartozó területen alkalmazott magyar jogot.¹⁵ Az ezt a rendelkezést konkretizáló rendeletet a szövetségi kormány adta ki 1922. május 29-én, amely általánosan az osztrák magánjogot vezette be 1922. június 15-i hatállyal. Az osztrák jogot házasságra és a házassági eljárásra vonatkozóan 1924. január 1-től akarták bevezetni Burgenlandban, de a rendelet a házassági jog bevezetését a burgenlandi tartományi gyűléstől tette függővé.¹⁶ A burgenlandi testület 1922 októberében hatályban tartotta a magyar házassági anyagi és eljárásjogot,¹⁷ tehát a házassági törvény mellett az állami anyakönyvekről szóló 1894. évi XXXIII. törvény, valamint a polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvény vonatkozó, 11. címe is hatályban maradt.¹⁸ Ausztriában tehát pusztán alaki szempontból, az osztrák intézményrendszerhez való igazítás céljából módosították a vonatkozó magyar joganyagot.¹⁹

A szövetségi kormány szándéka szerint a burgenlandi külön jog érvényben tartása csak rövid távú átmeneti megoldás lett volna. Nem számítottak arra, hogy a burgenlandi tartományi parlament valóban úgy határoz, hogy a magyar házassági jogot kell továbbra is alkalmazni. Ennek a döntésnek az volt az oka, hogy az állami anyakönyvvezetést és a kötelező polgári házasságot ismerő jog helyett az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyvet vezették volna be, amelyet azonban a szociáldemokrata képviselők a „felekezeti irányultsága” miatt kevésbé tartottak korszerűnek. Az érvek között az is felmerült, hogy a magyar házassági jog a németországi házassági joggal jelentős részt megegyezik.²⁰

A tartományi parlament a magyar házassági jog további érvényességéről szóló döntését október 23-án küldte meg a bécsi szövetségi kancelláriának. A szövetségi igazságügyi miniszternek azonnal közzé kellett volna tennie a jogszabályt a szövetségi közlönyben. Ez azonban nem történt meg, így december 2-án a Nemzeti Tanács több szociáldemokrata képviselője kérdést intézett a szövetségi miniszterhez a burgenlandi házassági joggal kapcsolatban, amelyben sérelmezték, hogy a határozat kihirdetése még mindig késik. Végül tartományi parlament határozatának kihirdetését csak december 19-én hagyta jóvá a minisztertanács.²¹

Ettől fogva Ausztriában kétféle, egymástól jelentős mértékben különböző házassági

¹⁴ Neschwara, Christian: Zwischen Staatsgründung und Anschluss: Die Entstehung der Verfassungsordnung der Republik Österreich 1918-1938. Budapest, 2008, 3-18. o.; Szabó István: Ausztria államszervezete 1918-1955. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar (PPKE JÁK), Budapest, 2010, 59-60. o.

¹⁵ 85/1921. Bundesverfassungsgesetz über die Stellung des Burgenlandes als selbständiges und gleichberechtigtes Land im Bund und über seine vorläufige Einrichtung. Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich, 1921, 43. 306. 6. §. Ujlaki Miklós: Magyar jogszabálytörvények a Burgenland házassági jogában. In Jogtudományi Közlöny, 1947. 2. évf. 23-24. sz. 355-357. o.

¹⁶ 315/1922. Verordnung der Bundesregierung vom 29. Mai 1922, womit weitere Anordnungen über das Justizwesen im Burgenlande auf dem Gebiete des bürgerlichen Rechtes und des Verfahrens in bürgerlichen Rechtsangelegenheiten, ferner Anordnungen über die Stempel- und Rechtsgebühren sowie die Taxen getroffen werden. Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich, 1922. 71. sz. 621. o.

¹⁷ Ujlaki 1947: 355. o.

¹⁸ Ujlaki Miklós: A magyar jog sorsa az Ausztriához és Lengyelországhoz csatolt területeken. Grill, Budapest, 1932, 40. o.

¹⁹ Ujlaki 1947: 335. o.; 315/1922. Verordnung des Bundesministeriums für Justiz vom 29. Mai 1922, womit Übergangsbestimmungen auf dem Gebiete des Eherechtes und des Verfahrens in Ehesachen im Burgenlande erlassen werden. Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich, 1922. 71. sz. 621-623. o.

²⁰ Neschwara, Christian: Überleitung ungarischen Rechts im Österreichischen Burgenland nach 1921. In Sehnálek, David – Neckář, Jan – Valdhans, Jiří – Radvan, Michal (Hrsg): Dny práva – 2008 – Days of Law. Tribun EU s.r.o., Brünn, 2008, 473. o.

²¹ Neschwara: (2008a) i. m. 474. o.

jog, a vallásos színezetű régi osztrák házassági jog, amely a katolikus házaspárok között nem ismerte el a házasság felbontását, és a kötelező polgári házasság intézményén alapuló burgenlandi magyar házassági jog volt hatályban.²²

A burgenlandi házassági jog jogszabályi alapját a magyar jogszabályok jelentették. A kihirdetett törvények közül a magyar belügyminisztérium 1918 előtt német fordításokat készített az ebben a kiadványban megjelent törvényekről, de a magyar jognak az Osztrák Köztársaság jogrendjébe való átvétele után csak a magyar szöveget tekintették hitelesnek mindaddig, amíg a szövetségi kormány nem nyilvánította hitelesnek a német fordítást.²³

Az Osztrák Polgári Törvénykönyv 83. §-a kimondta, hogy fontos okból a házassági akadályok alóli félémentést a kormányzástól is lehet kérelmezni. A monarchia idején erre hivatkozva csupán néhány alkalommal tekintettek el a meglévő házassági kötelek akadályától. Ez azonban lehetőséget adott arra, hogy a kérelmező fél vagy felek második házasságot kössenek. Az engedélyek megadásához való viszony tartományonként eltért, jellemzően a keresztényszocialista tartományi kormányok megtagadták ezeknek a félémentéseknek a kiadását. Az elutasított kérelmezők ilyenkor azonban a Belügyminisztériumhoz vagy a szövetségi kancelláriához fordulhattak.²⁴ Ez tovább nehezítette az osztrák házassági jog átláthatóságát. Az okozott helyzetet jól mutatja az, hogy Alsó-Ausztriában 1929-ig 55000 engedélyt adtak ki, 1935-re pedig 70000 körülre becsülték a pozitívan elbírált kérvények számát.²⁵

Fontos lépés volt, hogy az 1933-ban a Szentszék és az osztrák állam egy új konkordátumot kötött, amely alapján 1934. május 1-től a katolikusok választási jogot kaptak a házassági jog terén. Köthettek egyházi házasságot, amellyel az egyházi jog szabályainak vetették magukat alá vagy állami hatóság előtt is házasságra léphettek, ami azt eredményezte, hogy a polgári jog szabályai, és nem az egyházi jog alá kerültek.²⁶

Az Anschlusst követő időszak alapvető változásokat hozott. Az 1938. július 6-án kelt, a házasságkötés és a házasságfelbontás jogának Ausztriában és a birodalom egyéb területein való egységesítéséről szóló törvény 1938. augusztus 1-én lépett hatályba, valamint az ennek végrehajtása és kiegészítése tárgyában 1938. július 27-én kiadott rendelet egész Ausztriában bevezette a kötelező polgári házasságot és minden egyházi házassági törvényalkotást és házassági bíráskodást megszüntetett. Az új törvény csak a házasságkötést és a házasság felbontását szabályozta, a házassági jog egyéb kérdéseiben a korábbi magánjogi és perjogi szabályok maradtak hatályban.²⁷

Ez a helyzet Ausztria függetlenségének helyreállítása után sem változott, mert a házassági jog egyes kérdéseit szabályozó 1945. június 26-i törvény az osztrák házassági jogból csupán a jellegzetesen nemzetszocialista rendelkezéseket távolította el. A törvény csak a házasságkötés és házasságfelbontás jogát szabályozta, egyes magyar házasságjogi szabályok a Burgenlandban 1938. augusztus 1. után is hatályban maradtak.²⁸

1996-ban a burgenlandi törvénymódosítási törvény hatályon kívül helyezte az összes

²² Ujlaki Miklós: Magyar jogszabály töredékek a Burgenland házassági jogában. In Jogtudományi Közlöny, 1947. 23-24. sz. 356. o.

²³ Neschwara (2008a) i. m. 477-478. o.

²⁴ Kalb, Herbert: Das Eherecht in der Republik Österreich 1918-1978. 2012 Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs, 2012, 32. o. Harmat, Ulrike: Ehe auf Widerruf? Der Konflikt um das Eherecht in Österreich 1918-1938. 1999.; Harmat, Ulrike: Ein schwieriges Erbe: Der Konflikt um das Eherecht in Österreich nach 1918. In Martin, Löhnig (szerk.) Kulturkampf um die Ehe Reform des europäischen Eherechts nach dem Großen Krieg. Tübingen, Mohr Siebeck, 2020, 22-23. o.

²⁵ Kalb: i. m. 32. o.

²⁶ Ujlaki 1947: 356. o.; Harmat 2020: 32-34. o.

²⁷ Paul Iby: Eherecht im Burgenland (1921-1938). Rechtsgeschichtliche Studie über ziviles und kirchliches Eherecht im Burgenland unter Einbeziehung der Geschichte des Ehegesetzes in Ungarn. Eisenstadt, 1990, 57. o.

²⁸ Ujlaki 1947: 356. o. Neschwara: (2008a) i. m. 485. o.; Kalb: i. m. 37-38. o.

olyan normát, amely tartományi törvényként volt hatályban, amennyiben 1965. január 1-je előtt lépett hatályba és a 20. század végének társadalmi viszonyai között már anakronisztikusnak számított. Amennyiben a magyar jogra vonatkozó normák még tartományi jogként léteztek, azokat 1996. június 1-jén hatályon kívül helyezték. A burgenlandi házassági jog néhány eljegyzési jogra vonatkozó rendelkezése végül csak 1999-ben, az (első) szövetségi törvény reformjáról szóló törvénnyel (Bundesrechtsbereinigungsgesetz) kerültek ki hivatalosan az osztrák jogrendszerből.²⁹

III. Lengyelország

Az első világháború után létrejövő Második Lengyel Köztársaság öt különböző területből állt, úgy mint a korábbi Kongresszusi Lengyelország, ami korábban az Orosz Birodalomhoz tartozott, Kelet-Lengyelország, a korábban Poroszországhoz tartozó területek, a korábbi osztrák és végül a magyar területek, amelyek a korábbi Árva és Szepes vármegyék északi részeiből álltak.

A lengyel jogalkotó 1919. június 3-án egy kodifikációs bizottságot küldött ki, amelynek az volt a feladata, hogy megkezdje a különböző területeken lévő jogok harmonizálását, és megtegye az első lépéseket az egységes lengyel jog felé.³⁰ Lengyelországban azonban a két világháború közötti időszakban nem került sor polgári törvénykönyv elfogadására, bár résztervezetek formájában elkészítették az első lengyel polgári törvénykönyvet. 1933-ban egyedül a 645 szakaszból álló lengyel kötelmi jogi törvénykönyvet fogadták el, amely elsősorban a francia Code Civil, az 1911-es (revideált) svájci kötelmi jogi törvény, a német Bürgerliches Gesetzbuch és az 1927-es francia-olasz, szerződésekről és kötelmekről szóló, a francia Ferdinánd Larnaude és az olasz Vittorio Scialoja nevéhez kapcsolható törvénykönyv-tervezet hatását tükrözi. Nem került sor azonban a dologi jog, a családi jog és a kötelmi jog körében egységes törvénykönyv elfogadására.³¹ A házassági jog és a családjog területén a két világháború közötti időszakban több kérdést illetően is születtek tervezetek, amelyek a későbbi jogalkotás során is előkerültek.³²

A korábbi Kongresszusi Lengyelország területén 1825-ben megalkotott Lengyel Királyság polgári törvénykönyvének első kötetét, az 1836-ban megalkotott házassági törvény és a Code Napoléon.³³ Kelet-Lengyelországban³⁴ a cári orosz törvény, a Svod Zakonov 1914-es kiadása volt hatályban (IX. kötet 1. rész) változtatásokkal, valamint az ortodox egyházza

²⁹ Neschwara: (2008) i. m. 489. o.

³⁰ Ostrowicz, Konstanty: Das Eherecht Polens. In Anders, Heinz – Lauterbach, Wolfgang – Loewenfeld, William – Crusen, Georg – Steuber, Friedrich – Loewenfeld, Erwin – Loewenfeld, Günther: Das Eherecht der europäischen Staaten und ihre Kolonien. 2. Auflage. Berlin, C. Heymann, 1932, 379. o.; Paciorkowski, Szymon: Im Osten nichts Neues? Ausgewählte Aspekte der Anwendung deutschen Eherechts in der Zweiten Polnischen Republik. In Martin, Löhnig (szerk.) Kulturkampf um die Ehe Reform des europäischen Eherechts nach dem Großen Krieg. Tübingen, Mohr Siebeck, 2020, 167-168. o.

³¹ Hamza Gábor: A magánjog fejlődése és a római jogi tradíció Lengyelországban. In Acta Facultatis Politico-iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae, 2006, 43. tom. 7-20. o.

³² Fiedorczyk, Piotr: Polish matrimonial law 1918-1939: Regulations, attempts to unify and codify. In Martin, Löhnig (szerk.) Kulturkampf um die Ehe Reform des europäischen Eherechts nach dem Großen Krieg. Mohr Siebeck, Tübingen, 2020, 165. o.; Moszyńska, Anna: Polen: Codification of the civil law in Interwar Poland. In Löhnig, Martin – Wagner, Stephan: „Nichtgeborene Kinder des Liberalismus”? Zivilgesetzgebung im Mitteleuropa der Zwischenkriegszeit. Mohr Siebeck, Tübingen, 2018, 176-177. o.

³³ Bergmann, Alexander: Internationales Ehe- und Kindschaftsrecht. II. Band. Verlag des Reichsbundes der Standesbeamten Deutschlands E. V. G. m. b. H., Berlin, 1926, 435-436. o.

³⁴ Bossowski, Franz von: Einführung in das Privatrecht Ostpolens. Zeitschrift für Osteuropa Recht, 1926, 513. o.; Bossowski, Franz von: Die Neugestaltung des in Ostpolen geltenden Privatrechts. Zeitschrift für Ostrecht, 1928/2. 29. o.

vonatkozó jogszabályok, és az 1875-ös Personenstandgesetz. Az egykori orosz területeken a házassági jog a különböző felekezetek joga határozta meg. A korábban Poroszországhoz tartozó területeken a német polgári törvénykönyv rendelkezéseit kellett alkalmazni, amely Lengyelország legmodernebb házassági jogát adta.³⁵ Az egykori osztrák területeken pedig az osztrák polgári törvénykönyv volt irányadó.

A magyar területeken az 1894-es házasságról, illetve az állami anyakönyvvezetésről szóló törvények rendelkezései voltak kötelezőek.³⁶ Egy 1921-ben kelt lengyel törvény hatályban tartotta a magyar magánjogot, ugyanakkor felhatalmazta a minisztertanácsot, hogy ezeket szükség esetén megváltoztassa. A minisztertanács élt a jogkörével, és 1922. szeptember 14-én kihirdetett rendeletével – bizonyos kivételekkel – az osztrák jogot vezették be a magyar helyett. Számos jogág esetében az osztrák jog bevezetése csak ideiglenes volt, amelyet a lengyel törvények egész sora követett.³⁷ A magánjog területén a házassági jog és az öröklési jog egyes rendelkezései hatályban maradtak, de jelentős módosításokkal.³⁸ Ez eredményezte Lengyelországban a magyar területeken a fakultatív polgári házasság intézményét, amely szerint a felek választhattak, hogy az osztrák jog szerint egyházi vagy a magyar jog szerint polgári házasságot kívánnak kötni. Ez akkor is így maradt, ha utólag egyházi házasságot is kötöttek, tehát a házasságkötés formája határozta meg az irányadó jogot. A magyar és az osztrák jog közötti váltásból fakadó összeütközések megelőzésére alkották meg azokat az átmeneti intézkedéseket, amelyek szerint az osztrák jogot bevezető rendelet hatálybalépése előtt megkötött házasságok érvényessége a korábbi, azaz a magyar szabályok szerint kellett érvényesnek tekinteni. A korábban érvénytelen házassági kötelék mégis érvényessé vált akkor, ha a rendelet hatálybalépésekor a házasság az új alaki és az anyagi jogi feltételeknek megfelelt.³⁹

Lengyelországban a házassági jogot tárgyaló első dekrétumot, amely újszerűen oldotta meg a házasság és család kérdéseit, 1945. év szeptember 25-én adták ki.⁴⁰

IV. Olaszország

A magyar jogrendszerben Fiume városa mindig sajátos helyet foglalt el. A házasságról szóló 1894. évi XXXI. törvénycikk végrehajtásáról szóló 2022. M. E./1895. számú rendelete számos kivételt fogalmazott meg Fiumére vonatkozóan. A fiumei királyi törvényszék házassági ügyekben az 1852. szeptember 16-án igazságügyminiszteri rendelettel kibocsátott ideiglenes polgári perrendtartásalkalmazását írta elő házassági jogvitákban.⁴¹

Ugyancsak fontos különbség volt, hogy Fiume városára és a kerületére nézve az olaszt a magyar melletti hivatalos nyelvként használhatták. „A fiumei anyakönyvi kerületben az utasításban előírt összes nyomtatványok kettős (magyar-olasz) szöveggel állíthatnak elő, és a házasságkötések, valamint a házassági anyakönyvi bejegyzések a felek kívánságához képest

³⁵ Fiedorczyk, Piotr: Polish matrimonial law 1918-1939: Regulations, attempts to unify and codify. In Martin, Löhnig (szerk.): Kulturkampf um die Ehe Reform des europäischen Eherechts nach dem Großen Krieg. Mohr Siebeck, Tübingen, 2020, 148. o.

³⁶ Ostrowicz: i. m. 380-385. o.

³⁷ Ujlaki 1932: 107-109. o.

³⁸ Radwański, Zbigniew: Die Entwicklung des Zivilrechts in Polen (1918-1965). In Csizmadia Andor – Kovács Kálmán: Die Entwicklung des Zivilrechts in Mitteleuropa, 1848-1944. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970, 128. o.

³⁹ Ujlaki 1932: 110-112. o.

⁴⁰ A népi demokratikus országok házassági és családjoga. In Jogtudományi Közlöny, 1950, 9–10. sz. 302. o.

⁴¹ A m. kir. minister elnök 2022. M. E./1895. szám alatt kelt rendelete, az 1894: XXXI. és XXXIII. törvénycikkeknek Fiume városában és kerületében hatályba léptetése tárgyában. Magyarországi Rendeletek Tára, 1895, 448-451. o.

magyarul vagy olaszul történnek.”⁴²

Az Osztrák-Magyar Monarchia legnagyobb kikötővárosa, Fiume sorsa komoly viták tárgya volt Olaszország és Jugoszlávia között. Az utolsó magyar kormányzó, Jekelfalussy Zoltán, 1918. október 29-én elhagyta a várost, az uralmat a Fiumei Olasz Nemzeti Tanács vette át, amelynek egyik első lépése az volt, hogy másnap deklarálta Fiume Olaszországhoz való csatlakozási szándékát. Fiume városának ezt a bizonytalan közjogi helyzetét – ideiglenesen – csak 1924. január 27-én a római szerződésben rendezte Olaszország és Jugoszlávia. Ennek következménye a város előbbi által történt annektálása lett.⁴³

Fiumében a magyar magánjog és az osztrák törvénykönyv – az olasz átmeneti rendelkezésekkel módosított formában – egészen 1929. június 30-ig hatályban maradt. Valójában több lépcsőben változott meg a fiumei magánjog, egyes kérdéseket illetően (mint például a nagykorúságról és a házassági hozzájárulásról szóló rendelkezések) már 1923-ban kiterjesztették az olasz magánjog hatályát. Az 1928. november 4-én kelt, és a következő évben hatályba lépő 2325. számú királyi rendelet⁴⁴ a vonatkozó magyar és osztrák magánjog helyébe az olasz jogot vezette be. Ez alól egyedül a telekkönyvi rendtartás volt kivétel, ami még hosszabb ideig hatályban maradt Fiume területén.⁴⁵

Olaszországban az 1865-ben kihirdetett polgári törvénykönyv (I. könyv, V. cím 53–158. §.) az állam és az egyház szétválasztásának elvét tartotta szem előtt. A házassági jog területén fontos újítás volt, hogy a házasságokat állami anyakönyvvezető előtt kötötték, a házassági perekben pedig a polgári törvényszékek bíraskodtak. Az olasz magánjog nem ismerte a házasság felbontásának lehetőségét, a házasság csak az egyik házastárs halálával szűnt meg, a különélést pedig csak bírósági úton lehetett kérelmezni a törvényben szabályozott okok esetében. Ez a kötelező polgári házasságot ismerő jogrendszerek között egyedi megoldásnak számított.

A Codice Civile kötelezővé tette a polgári házasságkötést, azonban azt nem szabályozta, hogy a polgári házasságkötésnek az egyházi házasságkötést meg kellett előznie, és nem kötelezte a lelkészeket sem arra, hogy csak azokat a házasságoknak a megkötésénél működjenek közre, akiknek már van polgári házassága. Nehéz helyzetet jelentett, hogy az egyház a polgári házasságokat nem ismerte el érvényes házasságkötésnek. „A két ellentétes, és egymást kizáró állapontot a törvényben nem rendezték.” Ebből a helyzetből a gyakorlatban egy sajátos helyzet alakult ki. Az a személy, akinek a törvény szerint érvényes volt házassága, de nem kívánt többé korábbi párjával élni, a kánonjog szerinti újabb házasságot kötött egy harmadik személlyel azért, hogy a világi törvénynek a házasság felbonthatatlanságára vonatkozó rendelkezését megkerülje. A később kötött házasság a világi törvény szerint érvénytelen volt, „a közvélemény előtt azonban – figyelembe véve különösen az ország lakosságának erősen katolikus színezetét – az egyházi tekintély jóváhagyása által bizonyos mértékig mégis szentesítést nyert.”⁴⁶

Az 1929-es konkordátum és az azt becikkelyező törvény a fakultatív polgári házasságot vezette be egész Olaszországban, így Fiume területén is. A konkordátum csupán irányelveket fogalmazott meg, a Codice Civile házassági jogát az 1929. évi május 27-i házassági törvény módosította. A május 27-i törvény első része az érvényes házasságkötés feltételei és a házassági akadályok alól adható felmentések tekintetében igyekezett

⁴² Soós László (szerk.): Magyar Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1867-1918. A Khuen-Héderváry és a Tisza kormány minisztertanácsi jegyzőkönyvei – A Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 56. Budapest, 2018, 788–789. o.

⁴³ Ordasi Ágnes: Adalékok fiumei impériumváltás történetéhez. In Pro Minoritate, 2016. Tavasz, 106-108. o.

⁴⁴ Regio Decreto 4 novembre 1928, n. 2325. Disposizioni per l'unificazione legislativa nei territori annessi al Regno. In Gazzetta Ufficiale del Regno d'Italia, 1928/257. 5374-5383. o.

⁴⁵ Ujlaki 1936: 56. o.

⁴⁶ Urbánszky Andor: A lateráni egyezmény hatása az olasz házassági jogra. In Magyar Közigazgatás, 1931. 49. évf. 9. sz. 4-6. o.

kiküszöbölni a kánonjog és az olasz polgári törvénykönyv házassági joga közti eltéréseket. A kánonjog rendelkezései érvényesültek a házasságra lépő felek életkoránál. A törvény férfinél 16, nőnél 14 évben állapította meg az életkori minimumot. A törvény második része arról rendelkezett, hogy a római katolikus egyház lelkésze előtt, a kánonjog szabályainak megfelelően kötött házasság a házasságkötés napjától kezdődőleg ugyanazon joghatállyal bírt, mint a polgári tisztviselő előtt kötött házasság.⁴⁷

Ennek a rendelkezéseit egészítette ki a nem katolikus elismert vallásfelekezetek lelkészei előtt kötött házasságokra vonatkozóan az 1929. június 24-i törvény.

Fiume a második világháború folyamán Jugoszláviához került, ahol – ahogyan ezt később részletesebben is elemzem – 1946-ban egységes házassági jog lépett életbe.

V. Csehszlovákia

Az első világháború után megalakult csehszlovák állam⁴⁸ magánjoga nem volt egységes.⁴⁹ Az önálló csehszlovák állam alapításáról szóló 1918. október 28-i törvény⁵⁰ ideiglenesen hatályban tartotta a különböző jogterületeken alkalmazott korábbi jogszabályokat.⁵¹ Így a cseh, a morva és az osztrák területeken továbbra is az osztrák polgári törvénykönyv maradt hatályban, míg Szlovákia és Kárpátalja területén a magyar jog szabályai voltak kötelezőek azzal a változtatással, hogy a korábbi normákat mint csehszlovák törvényeket ismerték el.⁵² Eszerint a szlovák és a kárpátaljai területeken továbbra is az 1894. évi XXXI. törvénycikk volt az irányadó. Ez a helyzet számos nehézséget okozott. A magyar joghoz kapcsolódó joggyakorlat, valamint a magánjog területén még mindig fontos szokásjog nehezen volt megismerhető. Ugyanilyen problémát jelentett az is, hogy a különböző jogszabályok nem, vagy alig voltak hozzáférhetők szlovák vagy cseh nyelven, a legtöbb jogforrás csak német, magyar vagy latin nyelven voltak elérhetők. A létrejövő Csehszlovák államban azonban magától értetődő módon ezeket az állam nyelvén kellett hozzáférhetővé tenni. Ezek a kérdések a két világháború közötti időszak egészében komoly jogalkalmazási kérdéseket vetettek fel.⁵³

Röviddel Csehszlovákia megalakulását követően olyan jogszabályokat hoztak, amelyek bizonyos részekben az egész országra kiterjedően módosították a vonatkozó joganyagot. Szlovákia területén fontos jogforrások voltak még a Csehszlovák Köztársaság Szlovákia igazgatásával megbízott teljhatalmú miniszterének 1918 és 1925 között kihirdetett

⁴⁷ Urbánszky: i. m. 4-6. o.; Kasuba Róbert István: Konkordátum házasságok Olaszországban. In Koncz István; Szova, Ilona (szerk.): A PEME XXIV. PhD – Konferenciájának előadásai. Budapest, Professzorok az Európai Magyarországiért Egyesület, 2022, 93. o.

⁴⁸ Pandý Dávid: Efforts to Question the Territorial Outcomes of the Treaty of Trianon in the Region of Southeastern Slovakia and the Tools of Legal Protection of the Interwar Czechoslovak Republic. In *Glossa Iuridica*, 2021. 8. évf. 3. sz. 35-48. o.

⁴⁹ Hamza Gábor: Az európai magánjog fejlődése. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2002, 163. o.

⁵⁰ Képesy Imre: Csehszlovákia vagy Cseh-Szlovákia? A föderalizáció esélyei a nemzetállamiság árnyékában. In Beke-Martos Judit (szerk.): Összetett állammodellek és a hatalommegosztás elve. Gondolat Kiadó, Budapest, 2022, 88. o.

⁵¹ Ujlaki Miklós: A magyar magánjog módosulása Csehszlovákiában. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1931, 1. o.; Svoboda, Emil: Das Eherecht in der Tschechoslowakischen Republik. In Anders, Heinz – Lauterbach, Wolfgang – Loewenfeld, William – Crusen, Georg – Steuber, Friedrich – Loewenfeld, Erwin – Loewenfeld, Günther: Das Eherecht der europäischen Staaten und ihre Kolonien. 2. Auflage. C. Heymann, Berlin, 1932, 280. o.

⁵² Hamza 2002: 163. o.

⁵³ Kuklík, Jan – Skřejpková, Petra: Das Eherecht und seine Veränderungen in der Tschechoslowakei zwischen den Weltkriegen. In Martin, Löhnig (szerk.): Kulturkampf um die Ehe Reform des europäischen Eherechts nach dem Großen Krieg. Mohr Siebeck, Tübingen, 2020, 84-85. o.

rendeletei is. Fontos szerepet játszott az 1918 előtti bírói gyakorlat is, amelyet a magyar jog alapján ítélkező bíróságok átvettek, a Kúria korábbi elvi határozatai szlovák fordításban is megjelentek.⁵⁴

A cseh igazságügyminisztérium már 1919-ben foglalkozott az egységes csehszlovák polgári törvénykönyv tervével. A legfontosabb mintát az osztrák polgári törvénykönyv jelentette, amelyek egy cseh nyelvű fordítása is elkészült. Nem került azonban sor a korábbi osztrák kódex változatlan átvételére, hanem egy átfogó felülvizsgálat mellett döntöttek. Az osztrák jog alapul vételét indokolta, hogy a cseh területeken már régóta hatályban volt, az egykorú érvek szerint a magyar jog elemei részében rendi jellegűek voltak, amelyek a modern, demokratikus csehszlovák állam alapértékeivel nem voltak összeegyeztethetőek,⁵⁵ ugyanakkor a magyar jogban egységes polgári törvénykönyv sem volt. A magyar jog elutasítása azonban számos kritikát vont maga után.⁵⁶

A jogrendszer bizonyos részeit illetően nem lehetett azonban az átfogó kodifikáció megvalósításáig várni. A házassági jog azok közé a területek közé tartozott, amelyeket a csehszlovák törvényhozás az elsők között módosított. Az 1919. május 22-én kelt házassági jogi novella szinte kizárólag az osztrák polgári törvénykönyvre épült, de azzal a jelentős módosítással, hogy a házasság egyházi jellegét megszüntette.⁵⁷ Ennél fogva a novella a fakultatív polgári házasság rendszerét vezette be. A korábbi magyar házassági jogot csupán a házasságkötés alakszerűségei és a házassági akadályokra vonatkozó részekben módosította. Megszüntette az egyházi és vallási jellegű házassági akadályokat, kimondta, hogy minden házasságot fel lehet bontani, valamint minden felekezetre vonatkozóan egyenlő házassági jogot állapított meg. A 32 szakaszból álló novella rendelkezései alapvetően három csoportra osztható: a házasságok alakszerűségeivel, a házasság megszűnésére és a házassági akadályokra vonatkozó szabályokra. Alapvetően a Szlovákiában érvényes magyar házassági jogot csupán a házasságkötés alakszerűségei és a házassági akadályokra vonatkozóan módosította az 1919-es novella.

A házassági jogot illetően tehát Csehszlovákia egészére kiterjedő jogegységesítés alapvetően kis mértékben valósult meg az 1920-as években.⁵⁸

Hosszú évtizedes törekvéseket követően végül 1950-ben lett Csehszlovákiának önálló, egységes polgári törvénykönyve. Ez a törvénykönyv azonban nem a régi, házassági jogi megoldásokból merített, hanem az ekkorra domináns befolyást gyakorló szovjet házassági jog szellemében született meg együttműködésben lengyel jogászokkal.⁵⁹

⁵⁴ Ujlaki 1931: 1-3. o.

⁵⁵ Ujlaki Miklós: A magyar magánjog módosulása Csehszlovákiában. Grill, Budapest, 1931, 8-10. o.

⁵⁶ Laclavíková, Miriam – Lanczová, Ingrid: Dissolution of Marriage and Its Legal Consequences in Slovakia during the Existence of Interwar Czechoslovakia (1918-1938). In Martin, Löhnig (szerk.): Kulturkampf um die Ehe Reform des europäischen Eherechts nach dem Großen Krieg. Mohr Siebeck, Tübingen, 2020, 141. o.; Salák, Pavel: Tschechoslowakei: Rekodifizierung des Bürgerlichen Rechts. In Löhnig, Martin – Wagner, Stephan: „Nichtgeborene Kinder des Liberalismus“? Zivilgesetzgebung im Mitteleuropa der Zwischenkriegszeit. Mohr Siebeck, Tübingen, 2018, 91-148. o.

⁵⁷ Lásd bővebben: Osváth Gyula: A házassági felbontás a Csehszlovák köztársaságban. Szent Erzsébet Nyomda R.-T., Kassa, 1925.

⁵⁸ Ujlaki 1931: 24-26. o.

⁵⁹ Kuklík, Jan – Skřejpková, Petra: i. m. 112. o.; Salák, Pavel jr. – Mrázková, Lucie: The form of marriage in Czechoslovakia after the First World War. In Martin, Löhnig (szerk.): Kulturkampf um die Ehe Reform des europäischen Eherechts nach dem Großen Krieg. Mohr Siebeck, Tübingen, 2020, 124. o.; Staudigl-Ciechowicz, Kamila: Die Teilnovellen als letzter Akt der österreichischen Zivilgesetzgebung in Mitteleuropa. Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs, 2020/2, 291-292. o.; Laclavíková, Miriam – Lanczová, Ingrid: Dissolution of Marriage and Its Legal Consequences in Slovakia during the Existence of Interwar Czechoslovakia (1918-1938). In Löhnig, Martin (szerk.): Kulturkampf um die Ehe Reform des europäischen Eherechts nach dem Großen Krieg. Mohr Siebeck, Tübingen, 2020, 124. o.

VI. Románia

A trianoni békeszerződést követően megalakult Románia területén hat partikuláris jog élt egymás mellett, ezért a jogegységesítés kiemelten céllá vált. A Havasalföld és Moldova 1859-es egyesülésével létrejövő Ókirályságban a házassági jog területén a Code Napoléon mintájára megalkotott és 1865. december 1-én hatályba lépő Codul Civil volt a meghatározó.⁶⁰ Ez a törvénykönyv egészen 1954. január 31-ig volt hatályban, amikor egy szovjet mintára megalkotott családjogi törvény lépett a helyébe. Az Ókirályság törvénykönyve jelentős szemléletbeli változást hozott, amikor a korábban vallási alapokon nyugvó román házassági jogot polgári jogi szerződésként szemlélte.⁶¹ A törvénykönyv ismerte a házasság felbontását, azt a régi román jog természetes folytatásának tekintette.⁶²

Dobrudsában az ott élő muszlim lakosságra különjog vonatkozott, ott a román polgári törvénykönyv egy módosított variációja volt hatályban.

Besszarábia házassági joga nem volt egységes. Északon a forradalom előtti orosz törvénykönyvet, a Svod Zakonovot alkalmazták. Délen – a helyenként a régi román és az orosz joggal kiegészítve – Harmenopulos Hexabiblos című munkája volt hatályban,⁶³ majd 1921-től döntő többségben az Ókirályság magánjogi kódexét vezették be itt is. Bukovinában az osztrák polgári törvénykönyv 1918-as változata volt hatályban.⁶⁴

Erdély területén egészen az a házasságról szóló 1894. évi XXXI. magyar törvénycikk hatálybalépéséig a házasságok kötése és a házassági bíraskodás a különböző vallásfelekezetek feladata és joga volt. Saját házassági bíróságokkal rendelkeztek a római katolikus, a görögkeleti, a református,⁶⁵ az evangélikus és az unitárius felekezetek is. Ezt az átláthatatlan rendszert csak a polgári házasság bevezetése tudta feloldani. Még az osztrák polgári törvénykönyv bevezetésekor sem érintették a felekezetek házasságokkal kapcsolatos jogait. Az 1894. évi XXXI. magyar törvénycikk bevezetését követően azonban egységesen ezt a törvényt kellett alkalmazni. A Bánátban, a Körösvidéken és Máramaroson az 1918. október 18. előtti magyar jogszabályokat hagyták meg hatályukban, tehát a köteléki jogot illetően a magyar házassági törvény volt irányadó.⁶⁶

A házassági anyagi jogra vonatkozó rendelkezések több helyen is módosultak, a legjelentősebb változtatásokat 1928-ban hajtották végre, amikor a házasságkötés alaki kellékeit egész Romániára kiterjedő módon egységesítették,⁶⁷ az ellentétes rendelkezéseket pedig hatályon kívül helyezték.⁶⁸

Románia egész területén tehát a polgári házasság volt kötelező, ennek minden esetben

⁶⁰ Veress Emőd: Erdély magánjogi integrálása (1918-1945). In Veress, Emőd (szerk.): Erdély jogtörténete. Forum Iuris – HVG-ORAC, Kolozsvár–Budapest, 2020, 567. o.

⁶¹ Alunaru, Christian: Das Eherecht in Rumänien nach dem Großen Krieg. In Löhnig, Martin (szerk.): Kulturkampf um die Ehe Reform des europäischen Eherechts nach dem Großen Krieg. Mohr Siebeck, Tübingen, 2020, 223-227. o.; Sztéhlo Kornél: A házassági per kézikönyve. Franklin-Társulat, Budapest, 1925, 99. o.

⁶² Alunaru, Christian: Das Eherecht in Rumänien nach dem Großen Krieg. In Löhnig, Martin (szerk.): Kulturkampf um die Ehe Reform des europäischen Eherechts nach dem Großen Krieg. Mohr Siebeck, Tübingen, 2020, 229. o.

⁶³ Fleischlen, Georg: Das Eherecht Rumäniens. Anders, Heinz – Lauterbach, Wolfgang – Loewenfeld, William – Crusen, Georg – Steuber, Friedrich – Loewenfeld, Erwin – Loewenfeld, Günther: Das Eherecht der europäischen Staaten und ihre Kolonien. 2. Auflage. C. Heymann, Berlin, 1932, 856-862. o.

⁶⁴ Veress Emőd: Integration of Transylvania into Romania from the Perspective of Private Law (1918-1945). Acta Universitatis Sapientiae Legal Studies, 2020, 9. évf. 2 sz. 347-361. o.; Alunaru, Christian: Das Eherecht in Rumänien nach dem Großen Krieg. In Löhnig, Martin (szerk.): Kulturkampf um die Ehe Reform des europäischen Eherechts nach dem Großen Krieg. Mohr Siebeck, Tübingen, 2020, 238. o.

⁶⁵ Nagy, Péter: The Hierarchy of the Grounds for Divorce in Transylvanian Reformed Marriage Law in the Second Half of the 19th Century DÍKÉ, 2022, 6. évf. 1. sz. 91.103. o.

⁶⁶ Sztéhlo: i.m. 99. o.

⁶⁷ Ujlaki Miklós: A magyar magánjog módosulásai Romániában. Grill Károly, Budapest, 1934, 80. o.

⁶⁸ Uo. 82. o.

meg kellett előzniük az egyházi áldást.⁶⁹

VII. Jugoszlávia

Szerb-Horvát-Szlovén Királyság, később Jugoszláv Királyság azok közé az utódállamok közé tartozott, ahol nem volt dominánsan érvényesülő jogrendszer, hanem csak több, eltérő jog által működő terület.

Egy magyar jogász, Szepessy István az alábbi módon összegezte az első világháborút követően kialakult bonyolult magánjogi és házassági jogi helyzetet az újonnan létrejövő délszláv királyságban: „Más házassági jog volt érvényben a Vajdaságban, más Szerbiában, más Montenegróban, más Horvátországban, más Dalmáciában, más Boszniában és így tovább. Volt olyan jogterület, mint pl. a Vajdaság, ahol kötelező volt a polgári házasság; volt ezzel ellentétben olyan, mint Szerbia és Horvátország, ahol az egyházi házasság volt a kötelező, volt olyan is, mint Dalmácia, ahol a felek akaratától függött, hogy polgári vagy egyházi házasságot kössenek.” Az egységes jog hiánya lehetőséget adott a vonatkozó jog kikerülésére is. „Ha ugyanis valaki a házastársától nem tudott szabadulni szűkebb hazájának törvényei szerint, áttérhetett pl. a muzulmán vallásra, bosznia-hercegovinai illetőséget szerzett és ha úgy tetszett neki, az ottani törvények alapján – ott többnejűség lévén – akár még három házasságot is köthetett.”⁷⁰

Az első világháborút követően létrejövő első közös délszláv államban, a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságban a jogi partikularizmus volt tehát jellemző, a korábbi államok hatályos magánjoga az új államban is hatályos maradt. Így alakult ki az a helyzet, hogy magánjog területén összesen hat különböző jogrend érvényesült, a házassági jog pedig még ennél is sokszínűbb volt.

1844-ben fogadták el Szerbia magánjogi kódexét,⁷¹ amely jelentős részben az osztrák polgári törvénykönyv mintájára készült, azzal a különbséggel, hogy helyenként az osztrák magánjogi kódextól eltérő szabályozást vezettek be, és sok helyen pedig rövidítettek az eredeti szövegen. Amíg az osztrák polgári törvénykönyv 1502 szakaszt tartalmazott, addig a szerb magánjogi kódex csupán 950-et.⁷² A szerb magánjog a polgári házasság semmilyen formáját sem, így az osztrák polgári törvénykönyv szükségképpen polgári házasságát sem ismerte el. A házassági jog alapvető karakterét a vallási meghatározottság adta. A legnagyobb jelentősége az ortodox egyháznak volt, aki saját maga bíraskodhatott a tagjainak a házassági ügyei felett. 1861-ben született meg az a törvény, amely a nem ortodox keresztények házassági ügyeit a polgári bíróságok hatáskörébe utalta. 1914-ben Szerbia és a Szent Szék egy konkordátumot kötött, amely értelmében a római katolikus egyház saját házassági bíraskodást folytathatott. A házassági jog alapvetően vallási karaktere nem változott a két világháború között. Az 1931. szeptember 3-i jugoszláv alkotmány pedig biztosította a muszlim különbíraskodást.⁷³

⁶⁹ Uo. 83-84. o.

⁷⁰ Szepessy István: Az új jugoszláv házassági alaptörvény. In Jogtudományi Közlöny, 1974. ú. f. 2., 21-22. sz. 321-324. o.

⁷¹ Petrić, Vera: Entstehung und Bedeutung des serbischen bürgerlichen Gesetzbuches. In Csizmadia, Andor – Kovács, Kálmán: Die Entwicklung des Zivilrechts in Mitteleuropa, 1848-1944. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970. 139. o.

⁷² Dudás Attila: A polgári jog kodifikációjának történeti áttekintése Szerbiában. In Jogtörténeti Szemle, 2013. 1. sz. 10. o.; Péritsch, Jivoïn: Das Eherecht im Rechtsgebiet Serbien. In Anders, Heinz – Lauterbach, Wolfgang – Loewenfeld, William – Crusen, Georg – Steuber, Friedrich – Loewenfeld, Erwin – Loewenfeld, Günther: Das Eherecht der europäischen Staaten und ihre Kolonien. 2. Auflage. Berlin, C. Heymann, 1932, 898. o.

⁷³ Péritsch, Jivoïn: Das Eherecht im Rechtsgebiet Serbien. In Anders, Heinz – Lauterbach, Wolfgang – Loewenfeld, William – Crusen, Georg – Steuber, Friedrich – Loewenfeld, Erwin – Loewenfeld, Günther: Das

A Montenegrói Fejedelemség területén a 19. század utolsó harmadában lezajlott kodifikációs folyamatok során úgy ítélték meg, hogy a családjog (az öröklési joggal együtt) nem érte még el azt a szintet, hogy törvénykönyvbe lehessen foglalni, így ezekre az életviszonyokra továbbra is a szokásjog volt irányadó,⁷⁴ ami a gyakorlatban azt jelentette, hogy a házassági ügyekben a különböző vallásfelekezetek bíróságai voltak jogosultak eljárni. Montenegróban a római katolikus egyház mellett a szerb-ortodox egyház, valamint a muszlim közösség rendelkezett önálló házassági bíróságokkal.⁷⁵

Szlovéniában és Dalmáciában az 1811. évi Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv érvényesült az 1868. és 1870. évi módosításokkal együtt. Ennek értelmében a polgári házasság egy sajátos formáját vezették be, ami azon házaspárok részére, akik a kánonjog szerint nem köthettek házasságot, lehetővé tette a „szükségbőli” polgári házasságkötést, feltéve hogy nem állt fenn közöttük házassági akadály. A polgári házasságkötés volt kötelező azoknak a személyeknek az esetében, akik nem tartoztak egyik elismert felekezethez sem.⁷⁶ A II. József által kiadott Házassági pátenst bevezetése óta a házassági bíráskodás – a Vajdaságot leszámítva egyedül itt – állami kézben volt.⁷⁷

Horvátország és Szlavónia területén a novellák nélküli osztrák polgári törvénykönyv volt érvényben azzal a jelentős eltéréssel, hogy a törvény kivette a házassági jogi szabályok hatálya alól a római katolikus, a görögkatolikus és az ortodox vallásúakat. Ennél fogva esetükben továbbra is a kötelező egyházi házasságot fogadták el törvényesnek. Lényegében az osztrák polgári törvénykönyv szabályait a zsidók és a protestáns felekezetűek házassági ügyeire kellett alkalmazni.⁷⁸

Bosznia-Hercegovina területén általában az osztrák polgári törvénykönyv érvényesült, ez alól kivételt jelentett a házassági jog. Miután az Osztrák-Magyar Monarchia 1878-ban okkupálta Bosznia-Hercegovinát, az ott hatályban lévő házassági jogot, amely a különböző felekezetek házassági jogára alapult, fenntartották. Ezt a helyzetet később sem változott, az 1883. szeptember 1-jén hatályba lépett polgári perrendtartás kivette a házassági ügyeket a rendes állami bíróságok hatásköréből és teljes egészében az egyházi bíróságok hatáskörébe utalta. A házassági köteléki jog teljes egészében a különböző vallásfelekezetekhez tartozott. A római katolikus, és a görögkeleti egyházak a saját jogukat alkalmazták, valamint a hanafita irányzatot követő muszlim lakosság esetében a házasság szabályozását a sharia határozta meg. Bosznia Hercegovinában ugyancsak élő vallási közösségeket alkottak a szefárd és az askenázi irányzatot követő zsidók, a protestánsok és az ókatolikusok is.⁷⁹

Eherecht der europäischen Staaten und ihre Kolonien. 2. Auflage. Berlin, C. Heymann, 1932, 898-901. o.

⁷⁴ Dudás: i. m. 10. o.

⁷⁵ Eisner, Berthold: Das Eherecht im Rechtsgebiet Montenegro. In Anders, Heinz – Lauterbach, Wolfgang – Loewenfeld, William – Crusen, Georg – Steuber, Friedrich – Loewenfeld, Erwin – Loewenfeld, Günther: Das Eherecht der europäischen Staaten und ihre Kolonien. 2. Auflage. C. Heymann, Berlin, 1932, 1053-1054. o.

⁷⁶ Krešić, Mirela: A magánjog fejlődése Horvátországban 1848–1945. In Jogtörténeti Szemle, 2018/3-4. 31-32. o.

⁷⁷ Lapajne, Stanko: Das Eherecht im Rechtsgebiet Slowenien-Dalmatien. In Anders, Heinz – Lauterbach, Wolfgang – Loewenfeld, William – Crusen, Georg – Steuber, Friedrich – Loewenfeld, Erwin – Loewenfeld, Günther: Das Eherecht der europäischen Staaten und ihre Kolonien. 2. Auflage. C. Heymann, Berlin, 1932, 1040. o.

⁷⁸ Lovrić, Eduard: Das Eherecht im Rechtsgebiet Kroatien-Slawonien. In Anders, Heinz – Lauterbach, Wolfgang – Loewenfeld, William – Crusen, Georg – Steuber, Friedrich – Loewenfeld, Erwin – Loewenfeld, Günther: Das Eherecht der europäischen Staaten und ihre Kolonien. 2. Auflage. C. Heymann, Berlin, 1932, 985-994. o.

⁷⁹ Eisner, Berthold: Das Eherecht im Rechtsgebiet Bosnien und Herzegowina. In Anders, Heinz – Lauterbach, Wolfgang – Loewenfeld, William – Crusen, Georg – Steuber, Friedrich – Loewenfeld, Erwin – Loewenfeld, Günther: Das Eherecht der europäischen Staaten und ihre Kolonien. 2. Auflage. C. Heymann, Berlin, 1932, 1043-1049. o. Az Osztrák-Magyar Monarchián belüli muszlim házassági bíráskodáshoz lásd még: Bumann, Ninja: Contesting Juridical Authority: Sharia, Marriage, and Morality in Habsburg Bosnia and Herzegovina. In Austrian History Yearbook, 2022, Volume 53, 150-168. o.; Eherecht, Familienrecht und Erbrecht der

A Vajdaság, Muraköz és Murántúl területén 1861-től a visszaállított magyar jog volt hatályban, ami szerint a polgári házasság kötelező volt. 1939-ben az egyházi házasságot is elismerték. A házasság megszűnhetett a házaspár vallási hovatartozásától függetlenül, a világi bíróságok hatásköre kiterjedt valamennyi házassági jogvita elbírálására.⁸⁰ Az újvidéki fellebbviteli bíróság illetékességébe tartozó területen a Polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvény továbbra is alkalmazandó volt. A magyar jog a Vajdaságban azonban nem csak a házassági köteléki jog területén maradt irányadó, hanem a házassági vagyoni jogi kérdésekben is, így ezt illetően a „Werböczy István által megalkotott Hármaskönyvön nyugvó szokásjog”⁸¹ volt irányadó.

Jugoszláviának azokon a területein, ahol a magyar jog volt hatályban, nem mindig érvényesültek a házasság megkötésére vonatkozó szabályok. Sok házasság esetében, különösen Muraköz és Murántúl területén, csak egyházi esküvőt tartottak, vagy a házasságkötésnél nem az erre felhatalmazott hivatalnok járt el. Mivel az így kialakult helyzet számos problémát okozott, ezért egy rendeletet alkottak, amely a magyar házassági törvény hatálya alatt, a lényeges jogi forma betartása nélkül kötött házasságok érvényesítéséről és érvényességéről szólt.⁸² Az 67/1928. március 23-i rendelet június 23-án lépett hatályba, amely szerint minden olyan házasságot, amely 1918 október 15. és 1928. június 23 között kötöttek, érvényesnek ismertek el abban az esetben, ha semmilyen egyéb házassági akadály nem állt fenn.⁸³

Határőrvidéket, ahol részben az osztrák polgári törvénykönyv szabályai maradtak hatályban.⁸⁴

A fenti felsorolásból az a következtetés is levonható, hogy annak ellenére, hogy a Jugoszláv Királyságban hat különböző joggal rendelkező terület volt, a házassági jog területén ez valójában csak három volt. Egyrészt nagy hatást gyakorolt az Osztrák Általános Polgári Törvénykönyv, másrészt ugyancsak jól elkülöníthető területet alkotott a magyar jog, a harmadik csoportba pedig azok a területek tartoztak, ahol a különböző felekezetek joga volt a meghatározó.⁸⁵ Ez a három csoport azonban egymással kibékíthetetlen ellentétben voltak.

A jugoszláv házassági jog megreformálására, egységesítésére való törekvések folyamatosan nehézségekbe ütköztek. A kötelező vagy a fakultatív polgári házasság bevezetésére irányuló javaslatok jelentős viták tárgyát képezték, mivel a vallási közösségek többsége vitatta az állam jogát a házasság szabályozására, és ellenezte a polgári házasságot. A két legnagyobb vallási közösség, a szerb ortodox egyház és a római katolikus egyház kifejezetten ellenezte a javaslatokat. Az egyházakkal, különösen a szerb ortodox egyházzal való konfliktus, nem kedvezett az uralkodó dinasztia és a politikai elit törekvéseinek. Emiatt a két világháború közötti időszakban egyetlen jugoszláv kormány sem mert komolyan

Mohamedaner nach dem hanefischen Ritus. Hof- und Staatsdruckerei, Wien, 1883, 5-94. o.

⁸⁰ Krešić, Mirela: A magánjog fejlődése Horvátországban 1848-1945. In *Jogtörténeti Szemle*, 2018/3-4. 32. o.

⁸¹ „Werböczy'schen Tripartitum beruhende Gewohnheitsrecht.”

⁸² Nicholas Ujlaki: Das Schicksal des ungarischen Rechts auf den Jugoslawien angeschlossenen Gebieten. *Zeitschrift für osteuropäische Recht*, 1934, 1934/1935. 1-12. füzet, 83-92. o.

⁸³ Tsched. Markovitch: Das Eherecht im Rechtsgebiet Wojwodina. In Anders, Heinz – Lauterbach, Wolfgang – Loewenfeld, William – Crusen, Georg – Steuber, Friedrich – Loewenfeld, Erwin – Loewenfeld, Günther: *Das Eherecht der europäischen Staaten und ihre Kolonien*. 2. Auflage. C. Heymann, Berlin, 1932, 1057-1059. o.

⁸⁴ Dudás: i. m. 11-12. o.; Ujlaki Miklós: A magyar jog sorsa a Jugoszláviához csatolt területeken. Budapest, Franklin, 1934, 1-10. bo.; Az öröklési viszonyokat illetően lásd: Boóc Ádám: Az öröklési jog szabályozásának tendenciális fejlődésmenete a délszláv államokban, különös tekintettel Szerbiára. In Štenpien, Erik – Svatuška, Ivan. (eds.): *100 rokov Trianonskej zmluvy – diplomacia, štát a právo na prelome storočí*. Košice, 2021, 33-47. o.

⁸⁵ Lovrić, Eduard: Das Eherecht im Rechtsgebiet Kroatien-Slawonien. In Anders, Heinz – Lauterbach, Wolfgang – Loewenfeld, William – Crusen, Georg – Steuber, Friedrich – Loewenfeld, Erwin – Loewenfeld, Günther: *Das Eherecht der europäischen Staaten und ihre Kolonien*. 2. Auflage. C. Heymann, Berlin, 1932, 1037. o.

foglalkozni a kérdéssel.⁸⁶

A két világháború közötti időszakban a kodifikációs törekvések nem vezettek sikerre.⁸⁷ A Jugoszláv Királyság a második világháború során megszűnt. A háború után az új szocialista délszláv állam a jogi diszkontinuitás elvét vallotta, ami azt jelentette, hogy nem ismerte el a jogfolytonosságot a korábbi állam jogrendjével. A korábbi jogrendszerrel való teljes elzárkózást mutatja az, hogy az Elnökség 1945-ben elfogadott határozatában hatályon kívül helyezte a háború előtti teljes joganyagot.⁸⁸

A házassági ügyek egyházaktól való elvétele csak az új szocialista Jugoszlávia jogrendjének kiépítése keretében következett be. Erre akkor került sor, amikor az állam és az egyház szétválasztása következtében a házasságra, mint a két fél közötti szerződésre és állami ügyként kezdték tekinteni, nem pedig szentségként definiálták. A házassági törvényt 1946 áprilisában, közvetlenül Jugoszlávia „felszabadulása” után fogadták el. Ennek keretében kötelezővé tették a polgári házasságot azzal a kikötéssel, hogy a házasságot csak az arra feljogosított állami szerv előtt lehet megkötni. A házastársak, ha akarták, vallási házasságot is köthettek, de erre csak a polgári házasságkötés után volt lehetőség. A kötelező polgári házasságkötés bevezetését azzal magyarázták, hogy az intézményt összhangba kellett hozni az új állam politikai és társadalmi rendjével. Ez hozzájárult a jogbiztonság megteremtéséhez, és biztosította az állampolgárok törvény előtti egyenlőségét, tekintet nélkül a felekezeti hovatartozásra. A polgári házasság maradt az egyetlen kötelező házassági forma Jugoszlávia felbomlásáig és a független államok létrejöttéig.⁸⁹

VIII. Összegzés

A magánjog – és ezen belül a házassági jog különösen – azon területek közé tartoztak, amelyek az új országokban kisebb módosításokkal a leghosszabb ideig hatályban maradtak.

Ujlaki Miklós ezeket az utódállamokat a fejlődés menete szerint két csoportba sorolta. Az első csoporthoz tartozó országok területén (Ausztria, Lengyelország és Olaszország) általában megszűnt a korábbi magyar jog, csupán egy-egy elem maradt fent a tárgyalt korszakban. A másik csoport országainak (Csehszlovákia, Jugoszlávia és Románia) nem volt egységes magánjoga, a részleges jogegységesítés pedig hosszas időt vett igénybe.⁹⁰ A kérdés vizsgálatára a két világháború közötti magánjog összehasonlító elemzésének kiemelkedő alakja, Ujlaki Miklós a vonatkozó jogi normákat négy csoportra osztotta. Az első körbe tartoztak azok a jogszabályok, amelyek 1918 októberét megelőzőleg keletkeztek, másodikba tartoztak azok, amelyeket már az új állam alkotott és az 1918 októberét megelőzőleg keletkezett, ideiglenesen hatályban tartott magyar jogot módosították. A harmadik egységet az eredetileg más történelmi országok területén hatályban volt, de utóbb az egész ország területére kiterjesztett jogszabályok jelentették, az utolsó csoportba a különböző országokban az egyesülés óta keletkezett és az egész ország területére vonatkozó jogszabályokat sorolta.⁹¹

Ujlaki törekvése arra, hogy a két világháború közötti magyar magánjog sorsát az

⁸⁶ Krešić, Mirela: Much Ado about Nothing: Debates on the Type of Marriage in Yugoslavia between the Two World Wars. In Löhnig, Martin (szerk.) Kulturkampf um die Ehe Reform des europäischen Eherechts nach dem Großen Krieg. Mohr Siebeck, Tübingen, 2020, 220-221. o.

⁸⁷ Drakić, Gordana M.: Jugoslawien: Codification of Civil Law in the Yugoslav State between the two World War. In Löhnig, Martin – Wagner, Stephan: „Nichtgeborene Kinder des Liberalismus”? Zivilgesetzgebung im Mitteleuropa der Zwischenkriegszeit. Mohr Siebeck, Tübingen, 2018, 195-225. o.

⁸⁸ Dudás: i. m. 12. o.

⁸⁹ Krešić: i. m. 220-221. o.

⁹⁰ Ujlaki 1936: 4-7. o.

⁹¹ Ujlaki Miklós: Az utódállamok jogegységesítő törekvései és a magyar magánjog. Szeged, Szeged Városi Nyomda és Könyviadó Rt., 1936, 11-12. o.

Osztrák-Magyar Monarchia utódállamaiban rögzítse, egyedülálló és komoly segítség ahhoz, hogy ennek a korszaknak magánjogi viszonyait kutatni lehessen.

Az azóta született szakirodalom alapján azonban az általa lett megállapításokat tovább lehet árnyalni.

Az Osztrák-Magyar Monarchia utódállamai két nagy csoportra bonthatók abban a tekintetben, hogy a magyar magánjog milyen hatást gyakorolt az utódállamok jogrendszerére. Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia esetében a jogrendszer mozaikszerűen egymás mellett élő partikuláris jogokból állt, amelyeket csak hosszabb idő elteltével és csak részlegesen sikerült egységesíteni. Álláspontom szerint Ausztriát is ebbe a csoportba kell sorolni a házassági jogot illetően, mivel hosszabb ideig meghagyta a magyar jogot és a kötelező polgári házasság rendszerét Burgenlandban. A másik csoportba azok az államok (Olaszország, Lengyelország) tartoztak, ahol rövidebb átmeneti időszakot követően drasztikusan átforgalmazták, vagy teljes egészében megváltoztatták a magánjogot. A monarchia utódállamainak házassági jogi összehasonlítása rámutat azonban arra, hogy ennek a két országnak az esetében nem a magyar jog iránt érzett ellenszenv, vagy a magyar házassági jog alkalmatlansága játszott közre, abban, hogy megváltozott. Ennek az volt az oka, hogy mint Olaszország, mind pedig Lengyelország esetében rendkívül kis területről volt szó. Mind a négy másik állam esetében a korábban magyar jog alá tartozó területek lényegesen nagyobbak voltak, mint a másik két esetben. Ugyanakkor még a lengyel területeken is a magyar házassági jog alapvető szemlélete – opcionálisan – az egykori magyar területek tekintetében megmaradt.

Fontos kérdés az is, hogy a két világháború közötti magánjogi kodifikáció során jogelvi és tételes jogi milyen hatások érvényesültek. Olaszország és Ausztria saját polgári törvénykönyvvvel rendelkezett, ugyanakkor a többi utódállam egy-egy részterületének volt saját átfogó kódexe (pl. óromán, vagy régi szerb királlysági kódex). Ott, ahol az új állam területe jelentős részben a korábbi Osztrák-Magyar Monarchiához tartozott, az osztrák kódex hatása egyértelműen döntő a magyar joggal szemben. Itt a történeti hagyomány, valamint a nyelvi hozzáférhetőség is felmerült az érvek között. A magyar jog alkalmazásával szemben több utódállam kodifikációs folyamatában is felmerült érvként – az etnikai gyökerekre visszavezethető feszültségeken túl – az is, hogy az kodifikálatlan, szokásjogalapú, rendi elemeket tartalmaz és megismerésének lehetősége nehézségekbe ütközik. Csehszlovákiában a Kúria döntéseit is lefordították annak érdekében, hogy a meghagyott magyar jogot a szlovák és kárpátaljai területeken alkalmazni tudják.

Ebből a magánjogot érintő általános tendenciától részben eltérő utat járt be a magyar házassági jog, amelynek más területhez képest hosszabb továbbélése két tényezőre vezethető vissza. Egyrészt a magyar házassági jog önálló törvényt kapott (ahogyan alkalmazták több helyen az állami anyakönyvvezetésre és a polgári erre vonatkozó törvényeket is), valamint az abban megvalósított elvek, mint az állam és az egyház szétválasztása, a polgári házasság, a polgári bírászkodás és a házasság felbontásának lehetősége (kisebb részben pedig a német hatás) számos politikai csoport programjában szerepelt. Így tehát a maga korában az egyik legliberálisabbnak számító magyar házassági törvény hatásának vizsgálatánál nem csak azt kell figyelembe venni, hogy hol alkalmazták közvetlenül annak a szövegét, hanem azt is, hogy mely jogrendszerekre hatottak azokban megfogalmazott elvek. Különösen szembevetendő ez akkor, amikor az osztrák joggal, mint a legnagyobb hatást gyakorló törvénykönyvvvel állítjuk szembe, amely sokáig magán viselte a vallási jelleget. Ennek a két törvénynek az ellentétes szellemisége a monarchia idejében több problémát okozott a házassági jog területén, és ez a szembenállás megmaradt a két világháború közötti időszakban is.

A jogegységesítést és az egységes kódexet végül egyik utódállamban, még Magyarországon sem sikerült megvalósítani. Külön tanulmányt érdemelne annak vizsgálata, hogy az utódállamok milyen módon oldották fel az területek közötti kollíziókat és milyen

szabályokat alkalmaztak az első világháborút követően a békeszerződések nyomán kényszerűen nemzetközivé váló viszonyokban.

A jogegységesítést, amelyet a különböző vallásfelekezetek és az állam közötti szoros viszony miatt sem lehetett megvalósítani, végül a szovjet típusú diktatúrák valósítottak meg a második világháborút követően.

Irodalomjegyzék

1894. évi XXXI. törvénycikk a házassági jogról

1894. évi XXXI. törvénycikk indokolása a házassági jogról

315/1922. Verordnung der Bundesregierung vom 29. Mai 1922, womit weitere Anordnungen über das Justizwesen im Burgenlande auf dem Gebiete des bürgerlichen Rechtes und des Verfahrens in bürgerlichen Rechtsangelegenheiten, ferner Anordnungen über die Stempel- und Rechtsgebühren sowie die Taxen getroffen werden. Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich, 1922, 71. sz.

85/1921. Bundesverfassungsgesetz über die Stellung des Burgenlandes als selbständiges und gleichberechtigtes Land im Bund und über seine vorläufige Einrichtung. Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich, 1921

A m. kir. minister elnök 2022. M. E./1895. szám alatt kelt rendelete, az 1894: XXXI. és XXXIII. törvénycikkeknek Fiume városában és kerületében hatályba léptetése tárgyában. Magyarországi Rendeleték Tára, 1895

A népi demokratikus országok házassági és családjoga. In Jogtudományi Közlöny, 1950, 9-10. sz.

Alunaru, Christian: Das Eherecht in Rumänien nach dem Großen Krieg. In Löhnig, Martin (szerk.): Kulturkampf um die Ehe Reform des europäischen Eherechts nach dem Großen Krieg. Mohr Siebeck, Tübingen, 2020

Alunaru, Christian: Das Eherecht in Rumänien nach dem Großen Krieg. In Löhnig, Martin (szerk.): Kulturkampf um die Ehe Reform des europäischen Eherechts nach dem Großen Krieg. Mohr Siebeck, Tübingen, 2020

Alunaru, Christian: Das Eherecht in Rumänien nach dem Großen Krieg. In Löhnig, Martin (szerk.): Kulturkampf um die Ehe Reform des europäischen Eherechts nach dem Großen Krieg. Mohr Siebeck, Tübingen, 2020

Bergmann, Alexander: Internationales Ehe- und Kindschaftsrecht. II. Band. Verlag des Reichsbundes der Landesbeamten Deutschlands E. V. G. m. b. H., Berlin, 1926

Boóc Ádám: Az öröklési jog szabályozásának tendenciális fejlődésmenete a délszláv államokban, különös tekintettel Szerbiára. In Štenpien, Erik – Svatuška, Ivan. (eds.): 100 rokov Trianonskej zmluvy – diplomacia, štát a právo na prelome storočí. Košice, 2021, 33-47. o.

Bossowski, Franz von: Die Neugestaltung des in Ostpolen geltenden Privatrechts. Zeitschrift für Ostrecht, 1928/2.

Bossowski, Franz von: Einführung in das Privatrecht Ostpolens. Zeitschrift für Osteuropa Recht, 1926

Bumann, Ninja: Contesting Juridical Authority: Sharia, Marriage, and Morality in Habsburg Bosnia and Herzegovina. In Austrian History Yearbook, 2022, Volume 53, 150-168. o. <https://doi.org/10.1017/S0067237822000054>

Drakić, Gordana M.: Jugoslawien: Codification of Civil Law in the Yugoslav State between the two World War. In Löhnig, Martin – Wagner, Stephan: „Nichtgeborene Kinder des Liberalismus“? Zivilgesetzgebung im Mitteleuropa der Zwischenkriegszeit. Mohr Siebeck, Tübingen, 2018, 195-225. o.

Dudás Attila: A polgári jog kodifikációjának történeti áttekintése Szerbiában. In Jogtörténeti Szemle, 2013. 1. sz.

Eherecht, Familienrecht und Erbrecht der Mohamedaner nach dem hanefischen Ritus. Hof- und Staatsdruckerei, Wien, 1883, 5-94. o.

Eisner, Berthold: Das Eherecht im Rechtsgebiet Bosnien und Herzegowina. In Anders, Heinz – Lauterbach, Wolfgang – Loewenfeld, William – Crusen, Georg – Steuber, Friedrich – Loewenfeld, Erwin – Loewenfeld, Günther: Das Eherecht der europäischen Staaten und ihre Kolonien. 2. Auflage. C. Heymann, Berlin, 1932

Eisner, Berthold: Das Eherecht im Rechtsgebiet Montenegro. In Anders, Heinz – Lauterbach, Wolfgang – Loewenfeld, William – Crusen, Georg – Steuber, Friedrich – Loewenfeld, Erwin – Loewenfeld, Günther: Das Eherecht der europäischen Staaten und ihre Kolonien. 2. Auflage. C. Heymann, Berlin, 1932

Fiedorczyk, Piotr: Polish matrimonial law 1918-1939: Regulations, attempts to unify and codify. In Martin, Löhnig (szerk.): Kulturkampf um die Ehe Reform des europäischen Eherechts nach dem Großen Krieg. Mohr Siebeck, Tübingen, 2020

Fiedorczyk, Piotr: Polish matrimonial law 1918-1939: Regulations, attempts to unify and codify. In Martin, Löhnig (szerk.) Kulturkampf um die Ehe Reform des europäischen Eherechts nach dem Großen Krieg. Mohr Siebeck, Tübingen, 2020

Flaischlen, Georg: Das Eherecht Rumäniens. Anders Heinz – Lauterbach Wolfgang – Loewenfeld William – Crusen Georg – Steuber Friedrich – Loewenfeld Erwin – Loewenfeld Günther: Das Eherecht der europäischen Staaten und ihre Kolonien. 2. Auflage. C. Heymann, Berlin, 1932

Haller Károly: Az osztrák általános polgári törvénykönyv (szövege) jelenleg még érvényes alakjában. Atheneum, Budapest, 1897

Hamza Gábor: A magánjog fejlődése és a római jogi tradíció Lengyelországban. In Acta Facultatis Politico-iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae, 2006. 43. tom.

- Hamza Gábor: Az európai magánjog fejlődése. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2002
- Harmat, Ulrike: Ehe auf Widerruf? Der Konflikt um das Eherecht in Österreich 1918-1938. 1999
- Harmat, Ulrike: Ein schwieriges Erbe: Der Konflikt um das Eherecht in Österreich nach 1918. In Martin, Löhnig (szerk.): Kulturkampf um die Ehe Reform des europäischen Eherechts nach dem Großen Krieg. Mohr Siebeck, Tübingen, 2020
- Herger Csabáné: A nővételtől az állami anyakönyvvezetőig. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2006.
- Herger Csabáné: Eherecht in Ungarn (1918-1945). In Martin Löhnig (szerk.): Kulturkampf um die Ehe Reform des europäischen Eherechts nach dem Großen Krieg. Mohr Siebeck, Tübingen, 2020
- Homoki-Nagy, Mária: Ungarn: Der Durchbruch des Allgemeinen Bürgerlichen Gesertbuches in Ungarn. In Löhnig, Martin – Wagner, Stephan: „Nichtgeborene Kinder des Liberalismus“? Zivilgesetzgebung im Mitteleuropa der Zwischenkriegszeit. Mohr Siebeck, Tübingen, 2018
- Kalb, Herbert: Das Eherecht in der Republik Österreich 1918-1978. 2012 Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs, 2012. <https://doi.org/10.1553/BRGOE2012-1s27>
- Kasuba Róbert István: Konkordátum házasságok Olaszországban. In Koncz István – Szova Ilona (szerk.): A PEME XXIV. PhD – Konferenciájának előadásai. Budapest, Professzorok az Európai Magyarorszáért Egyesület, 2022
- Képossy Imre: Csehszlovákia vagy Cseh-Szlovákia? A föderalizáció esélyei a nemzetállamiság árnyékában. In Beke-Martos Judit (szerk.): Összetett állammodellek és a hatalommegosztás elve. Gondolat Kiadó, Budapest, 2022
- Krešić, Mirela: A magánjog fejlődése Horvátországban 1848-1945. In Jogtörténeti Szemle, 2018/3-4.
- Krešić, Mirela: Much Ado about Nothing: Debates on the Type of Marriage in Yugoslavia between the Two World Wars. In Löhnig, Martin (szerk.): Kulturkampf um die Ehe Reform des europäischen Eherechts nach dem Großen Krieg. Mohr Siebeck, Tübingen, 2020
- Kuklík, Jan – Skřejpková, Petra: Das Eherecht und seine Veränderungen in der Tschechoslowakei zwischen den Weltkriegen. In Martin, Löhnig (szerk.): Kulturkampf um die Ehe Reform des europäischen Eherechts nach dem Großen Krieg. Mohr Siebeck, Tübingen, 2020
- Laclavíková, Miriam – Lanczová, Ingrid: Dissolution of Marriage and Its Legal Consequences in Slovakia during the Existence of Interwar Czechoslovakia (1918-1938). In Martin, Löhnig (szerk.) Kulturkampf um die Ehe Reform des europäischen Eherechts nach dem Großen Krieg. Mohr Siebeck, Tübingen, 2020
- Lapajne, Stanko: Das Eherecht im Rechtsgebiet Slowenien-Dalmatien. In Anders, Heinz – Lauterbach, Wolfgang – Loewenfeld, William – Crusen, Georg – Steuber, Friedrich –

Loewenfeld, Erwin – Loewenfeld, Günther: Das Eherecht der europäischen Staaten und ihre Kolonien. 2. Auflage. C. Heymann, Berlin, 1932

Lovrić, Eduard: Das Eherecht im Rechtsgebiet Kroatien-Slawonien. In Anders, Heinz – Lauterbach, Wolfgang – Loewenfeld, William – Crusen, Georg – Steuber, Friedrich – Loewenfeld, Erwin – Loewenfeld, Günther: Das Eherecht der europäischen Staaten und ihre Kolonien. 2. Auflage. C. Heymann, Berlin, 1932

Moszyńska, Anna: Polen: Codification of the civil law in Interwar Poland. In Löhnig, Martin – Wagner, Stephan: „Nichtgeborene Kinder des Liberalismus“? Zivilgesetzgebung im Mitteleuropa der Zwischenkriegszeit. Mohr Siebeck, Tübingen, 2018

Nagy, Péter: Hungarian Scholar of Czechoslovak Law in the USA. The Life and Works of Miklós Ujlaki. In Journal on European History of Law. 2023, 14. évf. 2. sz.

Nagy, Péter: The Hierarchy of the Grounds for Divorce in Transylvanian Reformed Marriage Law in the Second Half of the 19th Century DÍKÉ, 2022, 6. évf. 1. sz. 91-103. o. <https://doi.org/10.15170/Dike.2022.06.01.06>

Neschwara, Christian: Überleitung ungarischen Rechts im Österreichischen Burgenland nach 1921. In Sehnálek, David – Neckář, Jan – Valdhans, Jiří – Radvan, Michal (Hrsg): Dny práva – 2008 – Days of Law. Tribun EU s.r.o., Brünn, 2008 (2008a)

Neschwara, Christian: Zwischen Staatsgründung und Anschluss: Die Entstehung der Verfassungsordnung der Republik Österreich 1918-1938, Budapest, 2008 (2008b)

Nicholas Ujlaki: Das Schicksal des ungarischen Rechts auf den Jugoslawien angeschlossenen Gebieten. Zeitschrift für osteuropäische Recht, 1934, 1934/1935. 1-12. füzet, 83-92. o.

Ordasi Ágnes: Adalékok fiumei impériumváltás történetéhez. In Pro Minoritate, 2016. Tavasz

Ostrowicz, Konstanty: Das Eherecht Polens. In Heinz, Anders – Lauterbach, Wolfgang – Loewenfeld, William – Crusen, Georg – Steuber, Friedrich – Loewenfeld, Erwin – Loewenfeld, Günther: Das Eherecht der europäischen Staaten und ihre Kolonien. 2. Auflage. C. Heymann, Berlin, 1932

Osváth Gyula: A házassági felbontás a Csehszlovák köztársaságban. Szent Erzsébet Nyomda R.-T., Kassa, 1925

Pandy Dávid: Efforts to Question the Territorial Outcomes of the Treaty of Trianon in the Region of Southeastern Slovakia and the Tools of Legal Protection of the Interwar Czechoslovak Republic. In Glossa Iuridica, 2021. 8. évf. 3. sz.

Paul, Iby: Eherecht im Burgenland (1921-1938). Rechtsgeschichtliche Studie über ziviles und kirchliches Ehrecht im Burgenland unter Einbeziehung der Geschichte des Ehrechtes in Ungarn. Eisenstadt, 1990

Péritch, Jivoin: Das Eherecht im Rechtsgebiet Serbien. In Anders, Heinz – Lauterbach, Wolfgang – Loewenfeld, William – Crusen, Georg – Steuber, Friedrich – Loewenfeld, Erwin – Loewenfeld, Günther: Das Eherecht der europäischen Staaten und ihre Kolonien. 2.

Auflage. Berlin, C. Heymann, 1932

Petrić, Vera: Entstehung und Bedeutung des serbischen bürgerlichen Gesetzbuches. In Csizmadia, Andor – Kovács, Kálmán: Die Entwicklung des Zivilrechts in Mitteleuropa, 1848-1944. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970

Radwański, Zbigniew: Die Entwicklung des Zivilrechts in Polen (1918-1965). In Csizmadia Andor – Kovács Kálmán: Die Entwicklung des Zivilrechts in Mitteleuropa, 1848-1944. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970

Regio Decreto 4 novembre 1928, n. 2325. Disposizioni per l'unificazione legislativa nei territori annessi al Regno. Gazzetta Ufficiale del Regno d'Italia, 1928/257.

Salák, Pavel jr. – Mrázková, Lucie: The form of marriage in Czechoslovakia after the First World War. In Martin, Löhnig (szerk.) Kulturkampf um die Ehe Reform des europäischen Eherechts nach dem Großen Krieg. Mohr Siebeck, Tübingen, 2020

Salák, Pavel: Tschechoslowakei: Rekodifizierung des Bürgerlichen Rechts. In Löhnig, Martin – Wagner, Stephan: „Nichtgeborene Kinder des Liberalismus“? Zivilgesetzgebung im Mitteleuropa der Zwischenkriegszeit. Mohr Siebeck, Tübingen, 2018

Soós László (szerk.): Magyar Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1867-1918. A Kúen-Héderváry és a Tisza kormány minisztertanácsi jegyzőkönyvei – A Magyar Országos Levéltár kiadványai, II. Forráskiadványok 56. Budapest, 2018

Staudigl-Ciechowicz, Kamila: Die Teilnovellen als letzter Akt der österreichischen Zivilgesetzgebung in Mitteleuropa. Beiträge zur Rechtsgeschichte Österreichs, 2020/2. <https://doi.org/10.1553/BRGOE2020-2s286>

Štenpien, Erik: Peace conference in Paris and negotiations with Germany in 1919. In Glossa Iuridica – Trianon. 2021. 8. évf. 3. sz.

Svoboda, Emil: Das Eherecht in der Tschechoslowakischen Republik. In Heinz, Anders – Lauterbach, Wolfgang – Loewenfeld, William – Crusen, Georg – Steuber, Friedrich – Loewenfeld, Erwin – Loewenfeld, Günther: Das Eherecht der europäischen Staaten und ihre Kolonien. 2. Auflage. C. Heymann, Berlin, 1932

Szabó István: Ausztria államszervezete 1918-1955. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar (PPKE JÁK), Budapest, 2010

Szepessy István: Az új jugoszláv házassági alaptörvény. In Jogtudományi Közlöny, 1974. ú. f. 2., 21-22. sz.

Sztehlo Kornél: A házassági per kézikönyve. Franklin-Társulat, Budapest, 1925

Sztehlo Kornél: A magyar kir. Curia és a válóperek. In Jogtudományi Közlöny, 1883, 44. sz.

Szymon Paciorkowski: Im Osten nichts Neues? Ausgewählte Aspekte der Anwendung deutschen Eherechts in der Zweiten Polnischen Republik. In Martin, Löhnig (szerk.): Kulturkampf um die Ehe Reform des europäischen Eherechts nach dem Großen Krieg. Mohr

Siebeck, Tübingen, 2020

Tsched. Markovitch: Das Eherecht im Rechtsgebiet Wojwodina. In Anders, Heinz – Lauterbach, Wolfgang – Loewenfeld, William – Crusen, Georg – Steuber, Friedrich – Loewenfeld, Erwin – Loewenfeld, Günther: Das Eherecht der europäischen Staaten und ihre Kolonien. 2. Auflage. C. Heymann, Berlin, 1932

Ujlaki Miklós: A magyar jog sorsa a Jugoszláviához csatolt területeken. Budapest, Franklin, 1934

Ujlaki Miklós: A magyar jog sorsa az Ausztriához és Lengyelországhoz csatolt területeken. Grill, Budapest, 1932

Ujlaki Miklós: A magyar magánjog módosulása Csehszlovákiában. Grill, Budapest, 1931

Ujlaki Miklós: A magyar magánjog módosulásai Romániában. Grill Károly, Budapest, 1934

Ujlaki Miklós: Az utódállamok jogegységesítő törekvései és a magyar magánjog. Szeged, Szeged Városi Nyomda és Könyviadó Rt., 1936

Ujlaki Miklós: Magyar jogszabály töredékek a Burgenland házassági jogában. In Jogtudományi Közlöny, 1947. 23-24. sz.

Urbánszky Andor: A lateráni egyezmény hatása az olasz házassági jogra. Magyar Közigazgatás, 1931. 49. évfolyam, 9. szám

Veress Emőd: Erdély magánjogi integrálása (1918-1945). In Veress Emőd (szerk.): Erdély jogtörténete. Forum Iuris – HVG-ORAC, Kolozsvár–Budapest, 2020

Veress Emőd: Integration of Transylvania into Romania from the Perspective of Private Law (1918-1945). In Acta Universitatis Sapientiae Legal Studies, 2020, 9. évf. 2 sz. <https://doi.org/10.47745/AUSLEG.2020.9.2.07>